

GAGNEFS KYRKA

Gagnefs Prästgård 1:2; Gagnefs församling; Gagnefs kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Gagnef utgjorde en naturlig knutpunkt för vägarna som från väster och öster leder, genom älvens dal, till Siljan och norra Dalarna. Österdalälven som forsar förbi platsen i dalen var också länge en naturlig förbindelseled, och på 1880-talet tillkom järnvägen på dess östra strand. Dalen bjuder även på bördig jordbruksmark som tidigt togs i anspråk. De geografiska förutsättningarna och det strategiska läget främjade tidigt uppförandet av en kyrka på platsen.

Enligt folksägen skulle en föregångare till nuvarande kyrka, ett träkapell, ha funnits på den s.k. Kapellbacken i Tjärna, en halv kilometer norr om nuvarande kyrka.

Det är troligen under 1400-talet som en första liten stenkyrka, en rektangulär gråstensbyggnad om invändigt ca 7 x 17 meter, uppfördes på nuvarande kyrkplatsen (Bonnier, 2005). Murdelar från denna kyrka ingår i nuvarande byggnads nordöstra del. Från den tiden är också två bevarade invigningskors i koret. Kyrkan har därefter genomgått många om- och tillbyggnader. En större utvidgning genomfördes under 1400- och 1500-talen åt väster och söder, samtidigt höjdes murarna och taket. Mot slutet av 1500-talet hade kyrkan fått ett långhus med tre valvkuapor, en sakristia i norr och ett vapenhus i söder. Norr om kyrkan hade en klockstapel tillkommit. Ytterligare en större ombyggnad samt förbättringar genomfördes stegvis mellan åren 1674 och 1690, då tillfördes långhuset ett nytt skepp genom en tillbyggnad mot söder. Samtidigt tillbyggdes sakristian mot norr och öster och täcktes med två valv. Vid tidpunkten var Gagnef moderkyrka för Åhl, Mockfjärd och Bjursås. På 1770-talet kom den avgörande och slutliga förnyelsen. Hela kyrkan ombyggdes; ett torn tillkom i väster medan långhuset genomgick en omfattande förändring. Pelarna och valven, inner- och yttertaken samt västra väggen revs, kvarstående murar höjdes med två meter och kyrkorummet täcktes med nuvarande tunnvalv. Kyrkan fick då i stort sin slutliga utformning, undantaget var tornhuvens som ersattes 1828 med nuvarande lanternin.

Därefter har två större restaureringar inverkat på detaljer såväl ut- som invändigt. På 1910-talet förnyades golven och delvis bänkinredningen, innerfönster insattes, interiör och inredning ommålades m.m. Vid restaureringen i början av 1960-talet inreddes del av utrymmet under läktaren och ett pannrum skapades under sakristian, långhusets spåntak ersattes med

kopparplåt och framför allt kläddes innerväggarna med ett skikt av lättbetongsten, vilket kom att inverka negativt på kyrkorummets ursprungliga utformning och arkitektoniska karaktär.

Kyrkomiljön

Gagnefs kyrkby utgör huvudsamhället i en bygd med många tätt sammanhållna små bybildningar. Omgivningarna utgörs av ett öppet odlingslandskap. Kyrkan är anlagd väster om kyrkbyns bebyggelse. Den är uppförd på sluttande mark, strax ovanför älvens östra strand. Väster om kyrkan förbinder en flottbro över älven byarna i dalen med varandra. Mellan kyrkan och bron, intill stranden, ligger tre generationer av prästbostäder med tillhörande byggnader. Kring kyrkan och öster om denna sträcker sig den omfattande kyrkogården. Strax ovanför i norr ligger Kyrkskolan.

Övriga byggnader

Prästgårdsbebyggelsen, strax öster om kyrkan är fördelad norr och söder om byvägen. Norr om vägen ligger ”Gamla prostgården” med anor från 1600-talet. Den omfattar i sin södra del bl.a. gamla manbyggnaden från troligen mitten av 1700-talet, en tiondebod troligen från 1700-talet, en f.d. arrendatorsbostad från 1920-talet samt norr om dessa en fägård med ett stort antal ekonomibygnader. Söder om vägen ligger nya prästgården som uppfördes 1899, då gamla prästbostaden ansågs ha tjänat ut. Den brukas numera som församlingshem och pastorsexpedition. På 1980-talet omvandlades arrendatorsbyggnaden till kyrkoherdebostad, vilken dock sedan 2000 är förlagd till f.d. komministerbostaden på Tallbacken.

(Se ”Prästgårdsinventering”, 1976; 1993)

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Till Gagnefs kyrka hör en omfattande kyrkogård som tillkommit i många etapper. Den visar stor variation i sin fysiska karaktär och speglar förändringarna i gravskicket. Den äldsta kyrkogården bestod av ett smalt område närmast kyrkobyggnaden; vilket avgränsades av en stenmur som delvis är bevarad i söder, öster och väster. Murarna var 1628 täckta med spåntak.

Kyrkogården har under följande århundraden utvidgats sex gånger. En tidig utvidgning genomfördes 1870 norr och öster om kyrkan. Området som inkluderar den äldsta delen kring kyrkan kallas numera för östra begravningsplatsen. Det är indelat i fem gravkvarter med kringliggande samt indelade gånger. På 1930-talet utvidgades kyrkogården vidare mot väster, i förlängningen av den befintliga begravningsplatsens västra sida. Området, numera kallat mellersta begravningsplatsen, projekterades med fyra gravkvarter, kringliggande och delade gånger samt en planterad allé i nordsydlig riktning. Allén anslöt till en fontän i södra ändan. Samtidigt anlades väster om tornet ett inhägnat och fristående gravkvarter avsett för barngravar, vilket förenades genom en inhägnad allé med fontänlunden i södra delen av mellersta begravningsplatsen. En större utvidgning skedde 1946 och västra begravningsplatsen anlades i väster, i förlängning av den befintliga kyrkogården. Den nya begravningsplatsen låg dock

lägre i terrängen och utsträckte sig längre ner mot söder, den delades i regelbundna gravkvarter delade av lång- och tvärgående gångar. 1953 anlades östra urngravplatsen inom gamla begravningsplatsen. Den senaste större utbyggnadsetappen genomfördes 1986, sydväst om kyrkan, och består av terrasser delade genom slingrande gångar och avgränsade av kringliggande ängsmark. Inom detta område anlades 1989 västra urngravplatsen och 1995 en askgravlund.

I sin äldsta del inhägnas kyrkogården av en stenmur medan norra och västra delarna har avgränsningar av låga häckar. Den yngsta delen, nedanför kyrkan i sydväst, har en mer öppen karaktär utan tydliga avgränsningar. Den äldre delen av kyrkogården har ingångar i söder, öster och norr. I norr och söder är ingångarna i axel med kyrkans sidportaler. Tre av ingångarna har tegelmurade och vitputsade grindpelare med tälttak av plåt som bär förgyllda kors på klot. Pelarna bär smidda grindar, de tillkom troligen efter ombyggnaden av kyrkan på 1770-talet, södra grinden bär årtalet 1786. Inom samma del av kyrkogården finns i öster en ingång med pelare, staket och grindar av gjutjärn vilka tillkom 1870. I söder nedanför tornet finns i stenmuren en enklare ingång försedd endast med smidda grindar.

Det i 1930-års utvidgning planerade bårhuset placerades istället strax utanför kyrkogården, i norr nära ingången. Det uppfördes som en jordkällare med torvtäckning och framsida murad av granit samt garagedörrar täckta med kopparplåt. Ekonomibygnaderna som står nedanför kyrkan, intill vägen i söder uppfördes på 1940-talet. Öster om kyrkan, på andra sidan vägen, ligger ett äldre bårhus av rödmålat knuttimmer som bär årtalet 1822. På samma plats låg även tidigare kyrkstall, spruthus och en bod.

Kyrkan

Kyrkan utgörs av ett rektangulärt långhus med sakristia i vinkel, mot norra långväggen i öster, samt av ett kvadratisk torn i väster. Byggnaden är till största del uppförd av gråsten med inslag av tegel i dörr- och fönsteromfattningar samt i pelare och valv.

Sakristian som är uppförd i vinkel med koret. Den tillkom i sina äldsta delar på 1400- eller 1500-talet och utvidgades till sitt nuvarande omfång under slutet av 1600-talet. Sitt nuvarande kryssvalv fick den 1751. Sakristian har en ytterdörr i sin västra vägg. Vapenhuset är förlagt till tornets bottenvåning och är samtida med tornet, som tillkom på 1770-talet.

Långhuset ombyggdes till salkyrka på 1770-talet då de två skeppen med sex travéer, resultatet av 1600-talets ombyggnad, omvandlades till ett sammanhängande rum täckt av ett tunnvalv. Samtidigt förhöjdes långhuset som också förlängdes mot väster medan ett torn uppfördes mot västra gaveln. Kyrkan har sidoportaler i norr och söder, vilka är placerade mot väster mellan två fönsteraxlar. Huvudentrén är förlagd till tornets västra sida. Tornets nuvarande kröning med lanternin tillkom 1828. Nuvarande fönster lär ha tillkommit 1847. Långhuset och fönstrens solbänkar fick sin nuvarande takbeklädning av kopparplåt i samband med 1960-talets restaurering. Det täcktes tidigare av spån, som sakristian.

Exteriör

Samtliga ytterväggar är slätputsade och avfärgade i vitt, sockeln i grått. Långhuset har en svag listmarkering vid takfoten medan sakristian saknar listverk. Endast tornets takfot har ett brett, profilerat listverk av puts.

Dörromfattningarna i långhuset har en utkragande kvaderimitation i puts med rak avslutning i överdel, vilken har plåttäckning över listverkets utkragning. Samtliga dörröppningar är rundbågiga med brett avrundat språng. Tornets port saknar kvaderstensinramning och har endast ett avrundat språng som utsmyckning. Den har tjärade pardörrar (1916 målade i ljusgult) som bär panel lagd i rombiskt mönster; rundbågen över dörrarna har fodring i solfjädersmönster.

Långhusets södra fasad har tre höga, smala och djupa rundbågiga fönsteröppningar medan norra fasaden har två. Lunettfönster förekommer över portalen i söder. Östra gaveln har två dylika höga fönster samt ett lunettfönster, mellan dessa i övre delen av muren. Samtliga fönsteröppningar har solbänkar med plåttäckning av koppar. Fönstren har ramar av gjutjärn med rutindelning.

Sakristian har små, djupa och låga stickbågiga fönsteröppningar; ett i öster och två i norr, försedda med sexdelade fönsterramar. Solbänkarna har plåttäckning av koppar. Sakristian har även en stickbågig dörröppning i väster försedd med en rödmålad plåtklädd dörr.

Tornet har två fönsteröppningar, den ena i söder och den andra i norr. De är lägre än långhusets fönster men av samma typ och har fönsterbänkar i samma höjd. Högt placerat, strax under klockkammaren mot väster, finns ett lunettfönster. Tornet har i sin övre del sex stickbågiga ljudöppningar försedda med träluckor, varav de dubbla öppningarna i norr och söder är mindre än de enskilda i väster och öster. Sin nuvarande huv, med urtavlor i alla väderstreck samt oktogonalt inglasad lanternin, fick tornet 1828. Huv och lanternin har beklädnad av kopparplåt. Lanterninens huv kröns av ett förgyllt kors på klot.

Långhuset har ett brutet tak med avvalmning och brant avslutning över östra gaveln. Långhusets tak är sedan 1962 täckt med kopparplåt men var innan dess spånklätt. Även takets västra gavel, i vinkel med tornet, är plåttäckt. Långhusets tak bär på nocken i öster ett förgyllt kulkors som kröns med en förgylld vindflöjel i form av tupp som bär en stjärna. Sakristian har sadeltak, valmat mot gaveln i norr. Det bär ännu spånbeklädnad lagd i rombiska mönster. Taket bär mot långhuset en hög plåtklädd skorsten.

Interiör

Kyrkorummet fick sitt tunnvalv i samband med ombyggnaden på 1770-talet. Valvet är något spetsbågigt och indelas i travéer genom breda gördelbågar spända mellan långväggarnas pelare. Mellan väggpelarna bildas tvärriktade stickkappor som mynnar ut i tunnvalvet. Valvet har utsmyckning av stucklister som bildar fält i valvryggen.

Valv och väggar är vitlimmade men på 1910-talet var pelarna fortfarande avfärgade i tegelrött. I samband med restaureringen på 1960-talet fodrades väggarna med ett skikt av lättbetongsten som fick ett tunt putsskikt. Avsikten var troligen att förbättra kyrkorummets isolering. Åtgärden har medfört en framskjutning av väggytorna i och vid fönsternischer, pelare, vindfång m.fl. platser. Materialens skillnader i kapillaritet har med tiden medfört framträdandet av murfogningen, vilken bildar ett rutnätsmönster i putsen. Från den äldsta kyrkan består två invigningskors, det ena i koret intill altarskåpet och det andra intill predikstolens trappa. De är numera infällda i det nya väggsiktet.

Sidoingångarna har murade och putsade vindfång, den södra bär ett förgyllt lamm. De har rundbågiga dörröppningar samt pardörrar med överljusfönster. Dörr- och fönsterramar är målade i en ljusbrun kulör och speglarna i bruten vit.

Korfönstren pryddes 1954 med detaljrika och koloristiska glasmålningar av Anders Gabrielson, de föreställer bygden samt dess människor med Kristus i centrum.

Golvet bestod på 1600-talet av tegel men är numera i gångar och kor täckt med polerad sten. Bänkkvarteren har brädgolv. Själva koret har samma stenbeläggning men är förhöjt med tre steg.

Sakristian täcks av ett kryssvalv med ribbor och har i övrigt ytor av vitavfärgad slätputs. Den har en öppen spis i norr (skorstensläget ändrades 1916 då pannrum inreddes under koret). Sakristian har i sin södra mur, mot koret, en stickbågig dörröppning försedd med en järnklädd dörr. Dörröppningen mot kyrkogården i väster, tillkom troligen 1801, och är av samma typ men har en innerdörr. De stickbågiga fönsteröppningarna är försedda med järngaller.

Tornets vapenhus har brädtak, slätputsade väggar och kalkstengolv; golvbeläggningen förnyades 1916. Rummet har fönster i söder och i norr, vilka har sluttande fönsterbänkar av sten samt stålramar med blyinfattat katedralglas. I öster finns en smal läktare samt en spiraltrappa till tornets kammare.

Genom inredningen, på 1960-talet, av bakre utrymmet under läktaren har en passage med dörrar skapats mellan vapenhuset och kyrkorummet. Övriga utrymmen under läktaren rymmer bl.a. brudkammare, wc och trappor till läktaren.

Inredning och inventarier

Av kyrkans äldre inventarier och inredningar från tiden före ombyggnaden på 1770-talet återstår endast altarskåpet av ek med polykrom utsmyckning. Det dateras till omkring 1500 och bedöms vara av svenskt ursprung men inspirerat av nordtysk kyrkokonst. Det är utfört som en triptyk med två dörrar; mittpartiets figurmotiv berör ”nådstolen” medan de stående figurerna i dörrarna förställer apostlar och helgon. På dörrarnas yttersidor återstår rester av målningar föreställande bl.a. Gregoriimässan och de tre konungarnas tillbedjan.

Skåpet fick tillbaka sin nuvarande plats i högkoret 1916 (1892 enligt Adelborg och Boëthius) i samband med kyrkans renovering, efter att det 1788 placerades i en nisch ovanför dörren till sakristian. Det restaurerades dessförinnan med förnyad färgsättning på 1890-talet och senast 1999.

Efter kyrkans ombyggnad på 1770-talet förnyades korinredningen. Altaruppsatsen från 1788 kompletterades 1865 med en draperimålning på korväggen och kring lunettfönstret, vilket bestod fram till 1916-års renovering av kyrkorummet. Den målade altartavlan som anskaffades på 1780-talet var på 1910-talet kvar på korväggen bakom altarskåpet. Även den förgyllda inramningen var synlig över skåpet och det tillhörande förgyllda korset med Gudslammet var omplacerat på skåpets överdel.

Altarskåpet är förenat med ett altarbord av trä placerat på ett podium med två trappsteg. Altarringen med knäfall härstammar från ombyggnaden 1771. Den är utförd i rokokostil med profilerad barriär, svängda och indragna hörn samt målade med ljus marmorering. Knäfall och räcke har skinnklädsel.

Dopfunten av sandsten är utförd 1979 av konstnären Erik Sand. Den ersätter ett dopställe av trä med musselformad skål från 1774, som numera är placerat i koret. En äldre dopfunt från 1650-talet övertogs 1775 av Mockfjärds kyrka där den alltjämt står.

Predikstolen är tillverkad i Svärdjö 1789 av Hans Mohson och kom att ersätta en äldre från 1646. Den är utpräglad gustaviansk till stilen, med vit marmorering i bakgrunden samt rik och påkostad ornamentik med förgyllda sniderier. Trappan ansluter till sakristians dörr.

De två gustavianska nummertavlorna på korväggen är tillverkade 1789 och är samtida med predikstolen. De har ovala förgyllda ramar med sniderier och bärs av räfflade och vitmålade stolpar.

Kyrkorummet har fyra bänkkvarter med slutna bänkar uppställda på brädgolv samt väggbänkar längs med långväggarna. Till större del härrör bänkinredningen från 1770-talets ombyggnad. Dörrar som härstammade från gamla kyrkans bänkinredning återanvändes delvis och bestod ännu år 1916. Numera är samtliga dörrar av 1770-talstyp med rektangulära fyllningar, liksom skärmarna. De har ramar målade i blågrönt, speglar i ljus marmorering och brunmålade listverk och räcke. Invändigt förnyades bänkinredningen 1916, den är målad i gulbrunt. Väggbänkarna är vitmålade.

Kyrkorummet har åtta ljuskronor av mässing, varav fyra är uppsatta i två rader över bänkkvarteren, två mindre över läktaren samt en liten enkel krona för stearinljus under läktaren. Fyra av dessa är från tiden omkring 1700, ett par stycken från 1800-talet medan några i samma stil tillfördes i samband med 1960-talets restaurering. Ytterligare en ljuskrona hänger i vapenhuset.

På 1400-talet uppfördes en läktare i koret, en s.k. gapskulle. Gamla orgelläktaren togs bort 1666. På 1600-talet genomfördes en större ombyggnad av kyrkan, vilken också medförde att en större läktare uppfördes först i väster och några årtionden senare ytterligare en läktare i sydost (koret?). Under 1700-talet tillfördes ytterligare en läktare, möjligen två.

I början av 1770-talet, i samband med den stora ombyggnaden, revs de fyra läktarna och gapskullens öppning murades igen. Samtidigt uppfördes en ny läktare i väster, mot den nya gavelväggen. Den har ett framträdande mittparti och bärs av fyra helpelare samt två halvpelare uppsatta i två rader under mittpartiet. Barriären har helfyllning (bröstmär) med kraftiga blåmarmorade listverk i räcket och foten, barriärens fält har vit marmorering. Bänkinredningen härrör från 1916-års renovering.

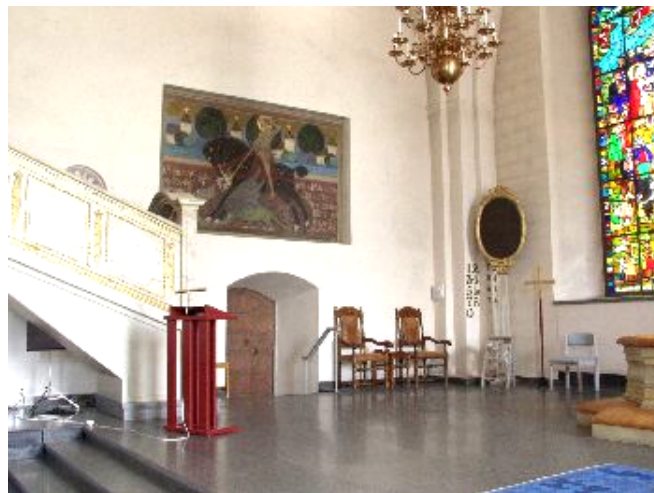
Ett första orgelverk om 18 pipor omnämns vid visitation 1621. Vid följande visitationer mellan 1642 och 1697 redovisas ingen orgel, gamla orgelläktaren togs bort 1666. Under några år på 1730-talet övertog kyrkan ett positiv från Leksands kyrka, detta överfördes dock 1735 till Djura. Det dröjde sedan till 1867 innan kyrkan fick en orgel på nytt, ett begagnat fyrstämmigt verk byggt av Becker. Detta såldes år 1886 vidare till Sollerön och ersattes samtidigt av en ny orgel om 14 stämmor uppförd av Åkerman & Lund. Fasaden, med tolv principalpipor, ritades

av professor Grundström i Stockholm. Verket ersattes i sin tur 1946 av ett nytt om 40 stämmor av Åkerman & Lund. Det installerades bakom den befintliga fasaden, vilken är bevarad i ursprungligt skick.

Storklockan omnämns första gången 1621. Den omgöts 1681 och 1848. Lillklockan tillkom troligen efter 1545 och omgöts 1735. Skriftklockan är av okänd ålder men omnämns redan 1621. Den omgöts 1802 och sattes därefter ovanför valvet med en tross till sakristian, där den numera hänger.

Övriga upplysningar

Nischen över sakristians dörr markerar den forna öppningen för läktaren som tillhörde gapskullen. Nischen inrymde länge det gamla altarskåpet men sedan 1929 har den en monumental målning föreställande S:t Görän och draken. Oljetemperan är utförd av Otilia Adelborg.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Området kring Gagnefs kyrkby är en bördig jordbruksbygd präglad av älvens dalgång. Denna har även skapat förutsättningarna för uråldriga och viktiga land- och vattenförbindelser, senare även för järnvägen, mellan Mälardalen och norra Dalarna.

Byn omnämns redan 1325. Redan under tidig medeltid lär en mindre träkyrka ha stått på en plats knappt en kilometer om nuvarande kyrka. Den ersattes troligen av en mindre stenkyrka som uppfördes på nuvarande plats, vilken hörde till de första stenkyrkorna som uppfördes i Dalarna. Byggnaden var rektangulär med en sakristia i norr. Åldern och byggnadsförloppet är ännu oklara men byggnaden härrör sannolikt i sina äldsta delar från 1400-talet.

Den ursprungliga anspråkslösa byggnaden, utan torn med ovälvt långhus och en liten sakristia i norr, utvidgades i omgångar, bl.a. på 1500- och 1600-talen. Den fick därefter två skepp och en större sakristia. Sina nuvarande dimensioner, sin utformning och sitt torn fick kyrkan genom den omfattande om- och tillbyggnaden som genomfördes i början av 1770-talet. Den förlängdes då åt väster, förhöjdes, omvandlades till enskeppig kyrka med tunnvalv, tillfördes torn i väst medan sakristian tillbyggdes. Samtidigt förnyades största delen av inredningen. På 1820-talet fick den sin slutliga karaktär utvändigt, då tornet kröntes med nuvarande huv och lanternin.

Delar av den gamla kyrkan ingår i nuvarande byggnad. Detta gäller framför allt större delar av murverken i nordöstra delen av kyrkan samt del av sakristian. Till sin typ har den gamla kyrkan troligen haft släktskap med gruppen av medeltida stenkyrkor i övriga Dalarna, vilka utmärker sig genom sin plan, tegelornamentik, gubbvalv och gapskulle.

Som en följd av den stora ombyggnaden på 1770-talet blev kyrkans stil och karaktär enhetlig, såväl utvändigt som invändigt. Tornets senare kröning, några decennier senare, blev stilmässigt i linje med kyrkans nyklassicism och kom att förstärka dess homogena karaktär.

Bland senare åtgärder och restaureringar är det framför allt upprustningarna från 1910- och 1960-talen som delvis inverkat på kyrkans karaktär. Bland dessa kan nämnas ändringar som berört golvbeläggning, fönster, glasmålningar, altarpopsats, väggfodring i kyrkorummet, takmaterial på långhuset och solbänkar m.m. Altartavlan från 1780-talet som bidrog till kyrkorummets enhetliga karaktär är numera borttagen och ersätts av kyrkans gamla 1500-tals altarskåp.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Murdelar som härrör från den äldsta kyrkobyggnaden**
- **Kyrkans homogena exteriör, en följd av 1770-talets ombyggnad som stilmässigt präglas av nyklassicismen**
- **Kyrkorummets bevarade enkelhet och stramhet, som en följd av ombyggnaden och då rådande nyklassicistiska stilideal. Även tillhörande inredningar från perioden**
- **Gamla kyrkogårdens bevarade inhägnad med mur, grindpelare och grindar**

Källor och litteratur

Adelborg, Ottilia. 1930. *Altarskåpet*. I Julbok för Västerås stift 1930

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Boëthius, Gerda. 1916. *Gagnefs kyrka*. I Sveriges kyrkor, Dalarna, band 1

Bonnier, Ann Catherine. 2005. Anteckningar.

Dahlander, Magnus. 1932. *Kyrkogårdskultur*. I Julbok för Västerås stift 1932

Om Gagnefs kyrka. 1917. I Julbok för Västerås stift 1917

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum

Prästgårdar med skyddsbestämmelser i Kopparbergs län. 1993. Länsstyrelsen i Dalarna

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*.

Östling, Lars. 1999. *Gagnefs kyrka – En kortfattad beskrivning*

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-06-29

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Rapporten färdigställd: 2006-01-12

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
??	Uppförande- Träkapell	Enligt traditionen skall ett träkapell ha funnits vid norra ändan av Långgattu, på den s.k. Kapellbacken 500 m norr om kyrkan	Ahlberg, 1996
1400-talet?	Uppförande- Stenkapell	En första stenkyrka uppförs; av gråsten, ca 7 x 17 meter. Sakristia och gapskulle uppförs i nordost. Delar av murverken ingår i nuvarande kyrka,	Ahlberg, 1996 Östling, 1999 Bonnier, 2005
1400-talets slut - 1500-talets början	Utvidgning	Utvidgning mot väster, på längden (Bonnier). Tre valv slås över kyrkorummet. Nytt vapenhus av tegel. Golven täcks med tegel. De bevarade konsekrationkorsen anges härröra från denna tid. Klockstapel uppförs?	Ahlberg, 1996 Östling, 1999 Bonnier, 2005
1570	Brand- Klockstapel	Klockstapeln eldhärjas. Ny klockstapel uppförs	Ahlberg, 1996
1621	Orgel	En orgel om 18 pipor omnämns i Vp	Sjögren, 1952
1666	Ändring- Inredning	Orgelläktaren rivs	Sjögren, 1952
1674-1690	Utvidgning- Långhus- Sakristia	Omfattande utvidgning på bredden mot söder (1688-90), till tvåskeppig kyrka med sex valvkupor. Ny läktare i väster och i sydöstra hörnet, vitlimning av kyrkorummet, nytt golv av kalksten och gråsten. Nytt fönster i öster (1677). Även utvidgning av sakristian (1674) mot norr och väster?, den täcks med 2 valv och får ny dörr mot koret	Ahlberg, 1996 Östling, 1999 Boëthius, 1916
1751	Ombyggnad- Sakristia	Sakristian täcks med kryssvalv	Boëthius, 1916
1771-1772	Utvidgning- långhuset Uppförande- Torn	Västra gavelmuren rivs, långhuset förlängs mot väster; murarna höjs med ett par meter; pelarna och valvkuporna rivs och ersätts med tunnvalv; nytt tak utvändigt; tornet uppförs. Nytt golv; de fyra läktarna rivs, inkluderat gapskullen som muras igen; ny läktare i väster. Kyrkan får sin nuvarande utformning	Ahlberg, 1996 Östling, 1999
1772	Klockstapel- Rivning	Klockstapeln rivs; klockorna flyttas till det nya tornet	Ahlberg, 1996 Östling, 1999
1801	Ändring- Sakristia	Sakristians dörröppning, mot kyrkogården i väster, tillkommer. Dörren tillverkad av L. Olsson Törne	Boëthius, 1916
1828	Ombyggnad- Torn	Byggm. Ris Erik Larsson; (se även Mockfjärd). Ursprungliga tornhuvuven (karnissvängd m. spåntäckning) ersätts med en ny som kröns med en glasad lanternin. Även tornuren med sina fyra urtavlor tillkommer (nuvarande tornkröning)	Ahlberg, 1996 Östling, 1999
1847	Fönster-Ändring	Långhusets fönsteröppningar förses med träramar som bär blyinfattade rutor. Ersätter 1771-års fönster	Boëthius, 1916
1886	Orgel	Nytt orgelverk av Åkerman & Lund installeras på västra läktaren, fasaden ritas professor Grundström	Sjögren, 1952
1865	Upprustning- Kyrkorummet	Ommålning av kyrkorum och inredning. Bänkarna målas i ljus träådring. Ett draperi målas på väggen kring altarpuppans och korets lunettfönster (kvar 1916)	Boëthius, 1916
1867	Orgel	Inköp av ett begagnat verk byggt av Becker	Sjögren, 1952
1870	Kyrkogård	Utvidgning av kyrkogården i norr, gamla kyrkogårdens stenvmur i norr rivs. Östra sidan inhägnas med staket och grind av gjutjärn	Boëthius, 1916
1899	Prästgård – Ny byggnad	Nya prästgården uppförs	Församlingen
1892	Underhåll- Interiör-	Kalkstrykning av väggarna invändigt.	Ahlberg, 1996 Östling, 1999

1916	Upprustning- Interiör	Ark. R. Arborelius; byggm. P. Karlsson: Omläggning av takspån. Centralvärme installeras; nytt golv på betongunderlag, kalkstensgolv i vapenhuset, lagning och kalkstrykning av valvet samt av inre och yttre väggar, nya trappor till läktaren, nya bänkar på läktaren, nya bänkar inom bänkkvarteren, lunettfönstret, i koret förses med en glasmålning av Otilia Adelborg, insättning av innerfönster, korfönstren får katedralglas. Ommålning av kyrkorum och inredning, det målade draperiet bakom koret övermålas. Altarskåpet fr. 1500 återflyttas till koret, det flyttades på 1770-talet över sakristians ingång	Ahlberg, 1996 Östling, 1999 Julbok, 1917
1930	Kyrkogård	Utvidgning av kyrkogården; mellersta begravningsplatsen tillkommer, bårhus uppförs norr om gamla begravningsplatsen	Skylt Dahlander, 1932
1945-46	Orgel	Ombyggnad med nytt verk av Åkerman & Lund, befintlig fasad fr. 1886 bevaras	Sjögren, 1952
1946	Kyrkogård	Utvidgning av kyrkogården; västra begravningsplatsen tillkommer. Ekonomibygnaderna söder om kyrkan uppförs	Skylt / Församl.
1953	Kyrkogård	Östra urngravplatsen anläggs	Skylt / Församl.
1954	Fönster-Ändring	Korets fönster förses med glasmålningar av Anders Gabrielson. Föreställer bygden, dess människor med Kristus i centrum	Ahlberg, 1996
1962-1963	Restaurering- Exteriör-Interiör	Omläggning tak, ny taktäckning av kopparplåt (tidigare spåntak). Även koppartäckning av solbänkar (tidigare spån- och brädklädda). Inredning av utrymmen under läktaren (trappor, brudkammare, kapprum, etc). Inredning av pannrum och förråd under sakristian och koret. Nya fönster med blyinfattning, Golvvärme installeras. Väggarna tillförs en ifyllning med murade lättbetongstenar. Ommålning av kyrkorummet	Ahlberg, 1996 Östling, 1999
1984	Orgel	Översyn av orgeln	Ahlberg, 1996 Östlind, 1999
1986	Kyrkogård	Utvidgning av kyrkogården; södra begravningsplatsen tillkommer	Skylt / Församl
1989	Kyrkogård	Västra urngravplatsen anläggs	Skylt / Församl
1995	Kyrkogård	Askgravlund anläggs inom södra begravningsplatsen	Skylt / Församl
1999	Inredning - Vård	Restaurering av altarskåpet	Garmo, anteckn